

Мусульмани, які живуть в Україні – невід’ємна частина українського народу. Абсолютна їх більшість – люди патріотично налаштовані, з високою громадянською відповідальністю, відкриті до соціального партнерства; не просто готові до діалогу, але носії ініціативи діалогу. Мусульмани в Україні більшою мірою європейські, ніж мусульмани в Європі; вкрай важливо, аби українське суспільство усвідомило важливість їх внеску у загальнонаціональну справу. Україна все ще має унікальний шанс – розбудувати і продемонструвати Європі такий тип християно-мусульманських відносин, про які Європа може тільки мріяти. І знехтувати таким шансом – неприпустимо.

Висновки. Нова хвиля міграції населення з країн Близького Сходу та Африки на терени Європи має свою відчутну специфіку: за обсягом міграційного потоку, його складом, векторами і характером, за економічними і соціокультурними наслідками.

На хвилі міграційної кризи, паралельно з інтенсивним і слабо контрольованим збільшенням мусульманської діаспори в Європі, зростає її вплив на розвиток і стабільність європейського соціуму. Ознакою нинішньої доби стає посилення деструктивного вектору цього впливу: зростання відчуженості й конфронтації між європейським суспільством і мусульманськими спільнотами, клаузація і європейського соціуму і діаспор, поширення і зрощення різних форм ксенофобії (ісламофобії, християнофобії, мігрантофобії та ін.), радикалізація ідеології і діяльності мусульманських меншин та організацій, загострення конфліктів всередині сегментованих мусульманських анклавів тощо.

Присутність іммігрантів-мусульман на теренах Європи – це не тимчасове явище, а складова європейського суспільства. Нова суспільна реальність гостро потребує нового правового, законодавчого оформлення, здатного виконати наперед суперечливі функції: з одного боку, сприяти процесу адаптації та інтеграції мігрантів у Західне суспільство, а з іншого – вберегти європейську ідентичність і ціннісні засади європейської культури. Останнє стає не просто завданням соціальної, гуманітарної вагомості, а й важливою умовою національної і континентальної безпеки.

3.2 Світлана ШКІЛЬ. Рецепція зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска в інформаційному просторі РПЦ

У статті Світлани Шкіль «Рецепція зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска в інформаційному просторі РПЦ» розглянуто реакцію на зустріч релігійних лідерів у Гавані з боку речників трьох течій в російському православ’ї – консерваторів, фундаменталістів, лібералів. Ця безпрецедентна подія викликала широкий резонанс у російському церковному інформаційному просторі, спричинила широку дискусію щодо майбутнього російського православ’я. **Ключові слова:** православ’я, католицизм, сучасність, церква, екуменізм, політика, Росія, РПЦ, патріарх Кирило, папа Франциск, права людини.

Svitlana Shkil’s article «Reception of meeting Patriarch Kirill and Pope Francis in the information space of the Russian Orthodox Church» examined reaction to a meeting of religious leaders in Havana speakers of the three trends in Russian Orthodoxy - conservatives, fundamentalists, liberals. This unprecedented event caused a wide resonance in the Russian information space of the church, caused a broad discussion on the future of Russian Orthodoxy. **Keywords:** Orthodoxy, Catholicism, modernity, church, ecumenism, politics, Russia, Russian Orthodox Church, Patriarch Kirill, Father Francis, human rights.

Актуальність теми. Перша за історію християнства зустріч між предстоятелем російського православ’я та верховним римським первосвященником залишила гучний резонанс у міжнародному інформаційному просторі. Особливо гучним цей резонанс був у Росії, де за останні роки інформаційне піднесення будь-яких зовнішніх успіхів, у тому числі й дипломатичних, стало невід’ємною частиною державної ідеології. З огляду на безпрецедентність досліджуваної в рамках даної статті події, а також розроблених і підписаних у її наслідку документів, слід констатувати, що актуальність дослідження є визначеною історичними масштабами зустрічі в Гавані. Об’єктом даного дослідження

виступає релігійний дискурс, на розвиток якого безпосередньо вплинула зазначена зустріч папи та патріарха, дослідження якого дасть змогу краще зрозуміти специфіку процесів, що відбуваються в російському православ'ї, Росії в цілому та в міжнародному просторі міжрелігійних комунікацій.

Стан дослідження. У рамках даної статті ми сконцентруємо нашу увагу на дослідженні реакції російського світського та релігійного інформаційного просторів на першу в історії зустріч предстоятелів Російської православної та Римо-католицької церкви, що мала місце в лютому поточного року. З огляду на останній факт, видається необхідним використати методологію, що полягає в детальному дослідженні сучасного релігійного дискурсу: аналізі публікацій релігійної та світської періодики, промов, інтерв'ю та статей провідних релігійних діячів тощо. У рамках дослідження специфіки сучасної російської православної традиції подібну методологію використовували російські та українські релігієзнавці - Микола Мітрохін, Сергій Філатов, Юрій Чорноморець та інші науковці. Спираючись на праці зазначених дослідників, ми проаналізуємо ряд текстів, на основі яких виявимо характерні особливості сприйняття зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска в російському інформаційному просторі.

Мета дослідження. За допомогою аналізу російського світського та релігійного дискурсу: дослідити специфіку сприйняття зустрічі папи Франциска та патріарха Кирила в Гавані; виявити особливості реакції на зазначену зустріч у російському релігійному середовищі: дослідити вплив підписаних під час зустрічі документів на інформаційний простір і внутрішню риторичку РПЦ.

Основна частина. У своїй класичній праці «Російська православна церква: сучасний стан та актуальні проблеми» російський соціолог Микола Мітрохін запропонував виділяти три соціальні групи серед духовенства РПЦ: лібералів, консерваторів та фундаменталістів [Митрохин Н. Русская православная церковь современное состояние и актуальные проблемы. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. - С. 209]. Незважаючи на те, що дослідник спирався на матеріали, зібрані протягом 90-х років минулого століття, зазначена ним класифікація залишається й досі доречною. Цей феномен можна легко пояснити фактом консервативності церкви як соціального інституту. Водночас саме консерватизм і стає запорукою збереження сталих міфологічних поглядів на католицизм, що існують у середині сучасного російського православ'я: досвід конфліктів між двома гілками християнства, що існував протягом Середньовіччя, проєктується на сьогодення та суттєво впливає на формування сприйняття католицизму та РКЦ як такої у внутрішньоцерковному середовищі. Зазначені ідеологічні рухи в середині церкви мають власні, суттєво відмінні інтерпретації як історичного досвіду спілкування церков, так і сприйняття цього спілкування в сучасності. З огляду на запропоновану Мітрохіним класифікацію, можна виділити й три фундаментально відмінних відношення до католицько-православного діалогу взагалі, та зокрема «Гаванської зустрічі». Без заглиблення в деталі, умовно позиції лібералів, консерваторів і фундаменталістів можна визначити як позитивну, негативно-індиферентну та радикально-негативну відповідно.

Мітрохін відзначає, що найбільшою групою серед духовенства та віруючих РПЦ є фундаменталісти [Там само]. Певною мірою так і було, особливо в період їх найбільшого розквіту – у 90-ті роки минулого століття. Проте за останні роки, з моменту інтронізації патріарха Кирила, фундаменталісти значно втратили позиції більшості як серед віруючих, так і серед духовенства, уступивши «пальму першості» консерваторам. Характерною особливістю ідеології консерваторів в РПЦ є критичне відношення як до інших конфесій, так і до церковних радикалів (лібералів та фундаменталістів), а також орієнтація на Російське православ'я взірця другої половини ХІХ століття [Там само. - С. 214]. З огляду на останній факт, легко зрозуміти специфіку формування в консервативному середовищі упередженого ставлення до «Гаванської зустрічі»: для консерваторів будь-який контакт з католицизмом, екуменічний чи суто дипломатичний, сприймається в кращому випадку як недоречна трата часу, у гіршому – як загроза чистоті православного віровчення. Такий радикалізм пов'язаний з фактом спирання критики католицизму в консервативних колах на праці класиків російської

богословської думки позаминулого століття, зокрема єпископів Феофана (Говорова) та Ігнатія (Брянчанінова). «Червона лінія» такої критики спирається на концепцію відсутності в католицтві благодаті внаслідок зміни догматів. На думку консервативних теологів, у результаті цього таїнства католицька церква втратила благодать, що в свою чергу свідчить про те, що католицька церква взагалі втратила статус церкви [Осіпов А. Нет ни одной вероучительной истины, ни одного таинства, не искаженных в Католичество [Електронний ресурс] // Алексей Осіпов // pravoslavie.fm. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://pravoslavie.fm/bogoslovie/aleksey-ilich-osipov-o-katolichestve/>]. Звідси й витікає специфіка ставлення консервативно налаштованих кіл в РПЦ до католицтва взагалі та подій в Гавані зокрема: консерватори не вважають за потрібне вести будь-який, а насамперед екуменічний діалог з РКЦ, апелюючи до концепції про втрату останньою благодаті.

На такому ставленні до католиків ґрунтуються й коментарі консервативно налаштованих священників. Так, на одному з провідних ресурсів РПЦ pravmir.ru були опубліковані коментарі цілого ряду консерваторів, серед яких характерним можна вважати протоієрея Костянтина Островського, який заявив: «Зустріч Патріарха з Папою можна, звичайно, вітати, адже постхристиянський світ все більше занурюється в аморальність, і тому всім віруючим людям, не тільки православним і католикам, треба співпрацювати в протистоянні цьому. Це дійсно необхідність. Що стосується можливості відновлення єдності з католиками, то зараз це абсолютно нереально. Хоча б тому, що сьогодні по обидва боки, на мій погляд, переважна більшість віруючих проти цього. Що стосується догматики, то очікувати, що католики відмовляться від своїх тисячолітніх помилок (примат Папи, чистилище та інше) не доводиться... А православні не погодяться ці помилки прийняти» [Уткина А., Строганова М. Итоги встречи Патриарха и Папы: мнения духовенства [Електронний ресурс] // pravmir.ru. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravmir.ru/itogi-vstrechi-patriarha-i-papyi-mneniyaduhovenstva/>].

Подібну точку зору висловив й відомий російський консервативний теолог Олексій Осіпов, якого однаково жорстко критикують і фундаменталісти і ліберали. Коментуючи обговорення відносин між православ'ям та католицтвом, що розгорнулися в доволацерковному інформаційному просторі після «Гаванської зустрічі», Осіпов принципово уникнув зауважень у бік патріарха Кирила та спрямував власну критику в бік екуменічних відносин Ватикану та Фанару. Зокрема він зазначив: «Папа Франциск прямо заявив у посланні до Патріарха Варфоломія, що «більше немає ніяких перешкод для євхаристійного спілкування». А що це означає? Виходить, що якщо ми визнаємо дійсність євхаристії там, ми визнаємо, що там – Церква. Ось куди б'ють. Ось яким шляхом йдуть. Замість того, щоб розібратися в питанні – «Церква або не церква», починають з питання про те, чи визнаємо ми таїнства або не визнаємо». Аргументуючи власну ворожість по відношенню до католицького віровчення, Осіпов зауважив: «Немає жодної віроповчальної істини, жодного таїнства в католицькій церкві, у якому б ви не побачили страшного спотворення» [Осіпов А. Нет ни одной вероучительной истины, ни одного таинства, не искаженных в Католичество [Електронний ресурс] // pravoslavie.fm. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://pravoslavie.fm/bogoslovie/aleksey-ilich-osipov-o-katolichestve/>].

Мабуть найбільш несамовиту критику в бік зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска висловили представники російського православного фундаменталізму. Напрямок теологічної критики фундаменталістів певною мірою співпав із вектором, який обрали консерватори: відсутність благодаті в католицькій церкві як наслідок зміни догматів. Але водночас в їх риторичі присутні й більш радикальні ноти, що очевидно з намагань надати поточним політичним подіям типового для фундаменталістів есхатологічного тлумачення. З іншого боку, риторика радикалів щодо «Гаванської зустрічі» традиційно базується на історично характерних для російського православ'я негативних поглядах на католицтво.

У рамках аналізу «Гаванської зустрічі» увагу фундаменталістів привернуло майже все: від самого факту проведення даного заходу, до тону в якому було витримано його підсумкову заяву. Годі й казати, що власні коментарі з цього приводу православні фундаменталісти витримали в притаманному для себе дусі. Яскравим прикладом подібної

риторики може бути стаття священника Дмитра Ненарокова з промовистою назвою «Хода антихриста». Головний напрямок критики в даній публікації є традиційним: звинувачення вищої церковної ієрархії в «узурпації церковної влади на користь корпорації єпископату» та зраді «інтересів православ'я» добряче розбавлені характерними есхатологічними алюзіями. Окрема тема, яка також спливає у зв'язці з «Гаванською зустріччю» – підготовка Всеправославного собору, який, на думку автора статті, приведе до зміни догматів православ'я, а відтак несе колосальну загрозу впровадження «нового світового порядку» [Ненароков Д. Шестиві антихриста [Електронний ресурс] // Інститут високого комунітаризма. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://communitarian.ru/publikacii/tserkovnaya_analitika/shestvie_antihrista_16022016].

У подібному ключі розглядається й суто дипломатична зустріч патріарха та папи. Для ілюстративності процитуємо самого автора зі збереженням оригінальних орфографії та пунктуації. «Отже, закінчилася «історична» зустріч Папи Римського і Патріарха Московського і всієї Русі. Відчуття, що злетіли останні маски... Нині перегорнута нова і, може бути, остання сторінка Всесвітньої історії... Незалежно від ставлення кожного з нас до того, що сталося, незалежно від суб'єктивних особистих обставин, в цей день Господь поставив КОЖНОГО перед ГОСТРИМ ТА ВИРИШАЛЬНИМ ВИБОРОМ. Ціна вибору найвища – порятунок або загибель душі» [Там само].

Звісно, що священник Дмитро Ненароков не сказав у цій статті нічого принципового нового, водночас вона якісно демонструє, що характерна для російської релігійної дійсності 1990-х років принципова опозиційність фундаменталістів по відношенню до патріархії залишається й досі актуальною. Незважаючи на значну, у порівнянні з часами патріарха Олексія II, втрату впливу серед пересічних віруючих, фундаменталісти тим не менш залишаються послідовними у власній риториці та не уникають, на відміну від консерваторів та лібералів, прямої критики вищого церковного керівництва та особисто патріарха Кирила. Так, радикально налаштований російський публіцист Микола Каверін у своїй статті на сайті «Благодатний огонь» відкрито заявляє: «Очевидно, що мотивацією зустрічі було тільки одне: марнолюбне бажання Патріарха Кирила увійти назавжди в історію «для рядка в енциклопедії» у якості першого Предстоятеля РПЦ, що зустрівся з римським Папою. Давні симпатії до Риму Патріарха Кирила всім відомі: Патріарх Кирило був особистим секретарем, учнем і ставлеником митрополита Никодима (Ротова), сумно відомого своєю прихильністю до єкуменізму, папізму і обновленства» [Каверин Н. Об истинном мотиве встречи Патриарха Кирилла и Папы Франциска на Кубе [Електронний ресурс] // Благодатный Огонь. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.blagogon.ru/news/415/>].

З огляду на послідовне використання протягом останніх 20-ти років патріархом Кирилом консервативної, державницької, а подекуди й відверто націоналістичної риторики, його доволі важко звинуватити у «давніх симпатіях до Риму». Тим не менш автор зазначеної публікації певною мірою залишається правим: патріарх як найбільш амбітний і талановитий учень митрополита Никодима (Ротова), відомого відкритими симпатіями в бік католицизму, певною мірою вшанував власного наставника, ставши першим з предстоятелів РПЦ, що особисто зустрівся з верховним понтифіком. Каверін не враховує головного: з одного боку, церковна дипломатія та зовнішньополітичні інтереси РФ є занадто складною для матриці фундаменталістів матерією, а з іншого – особистість патріарха Кирила багатогранніша, ніж той прозахідний образ, що малюють у власній свідомості фундаменталісти. У одному він залишається безапеляційно правим, вказуючи: «Православні віруючі щиро не бажали цієї зустрічі нашого Патріарха з римським «намісником Бога на землі», який уособлює в собі європейську антицивілізацію, що зреклася Христа, повну ліберального фундаменталізму та всеохоплюючої толерантності до всіляких меншин та збоченців. Але зважати на думку віруючих у патріархії вважають непотрібним» [Там само].

Звісно, що влаштуовуючи зустріч на такому високому рівні, чиновники патріархії почали з самим Кирилом навряд чи навіть подумали б спитати дозволу у фундаменталістів (враховуючи факт заздалегідь ангажованої відповіді), але озвучена Каверіним риторика в дусі «віруючих не спитали» раптово віднайшла резонансний відгук у занадто неочікуваному

місці. Голоси «ображених» несподівано пролунали на західній периферії володінь патріарха Кирила – на Буковині. Наприкінці березня 2016-го Банченський єпископ Лонгін (Жар), вікарій Чернівецької єпархії, колишньої кафедри київського митрополита Онуфрія (Березовського) публічно звинуватив патріарха Кирила у «відступі від православ'я» [В УПЦ (МП) бунт: єпископ Лонгін (Жар) обвиняє патріарха Кирила в отступничестве от православия [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://risu.org.ua/ru/index/all_news/orthodox/uoc/62941/]. Слід зазначити, що цей єпископ має доволі одіозну репутацію: широкому загалу він став відомий влітку 2014-го, коли підчас проповіді витриманої в есхатологічному дусі закликав не брати участь в антитерористичній операції на Сході України та називав тодішню українську владу «проклятою» [Єпископ УПЦ из окружения митрополита Онуфрия проклинает власть Украины, Запад и Америку [Електронний ресурс] // Релігія в Україні. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.religion.in.ua/news/vazhливо/26867-episkop-upc-iz-okruzeniya-mitropolita-onufriya-prokлинаet-vlast-ukrainy-zapad-i-ameriku.html>]. Підчас свого виступу Лонгін заявив наступне: «Без Собору, узгодження з Собором, ніхто не мав права їхати зустрічатися з Папою Римським. Вони могли зустрічатися десь в кафе пити чай. Але вирішувати питання Церкви одна людина ніколи не має права. Підписання на Кубі декларації – це зрада, попряння православної віри. І для мене особисто ці 30 пунктів (мається на увазі декларація), є 30 срібними Юди ... Ця декларація про легалізацію вчення антихриста, підписана в аеропорту богоухльно і брехливо, повстає на істину Христову і саме тому ми відкидаємо декларацію, яка несе в собі дух відступництва та спокуси для наших православних християн» [В УПЦ (МП) бунт: єпископ Лонгін (Жар) обвиняє патріарха Кирила в отступничестве от православия [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://risu.org.ua/ru/index/all_news/orthodox/uoc/62941/].

Варто також відзначити й те, що, як результат власних заяв, буремний єпископ запропонував не поминати патріарха Кирила підчас літургії. «Ми молимося за святішого Патріарха Кирила і брати наші моляться, і ви повинні молитися, але поминати на Літургії я не можу, бо не знаю, хто православний, хто католик, хто єретик», – заявив Лонгін [Там само].

Звісно, що подібних заяв в бік патріарха можна уникати, коли вони звучать з боку рядового духовенства та радикально налаштованих маргіналів, але преосвященний Лонгін, незважаючи на вікарний статус, має сан єпископа, до того ж в такому стратегічно важливому для РПЦ регіоні, як Буковина. Як наслідок, патріархія не забарилася з відповіддю: на провідному інформаційному ресурсі РПЦ pravoslavie.ru було опубліковано офіційне роз'яснення працівниками ВЗЦЗ результатів «Гаванської зустрічі». У рамках даного документу детально роз'яснювались причини, обставини та наслідки зустрічі між двом ієрархами та специфіка підписаної ними Спільної Заяви. Звісно, що «роз'яснення» ґрунтувалося на засадах формального розуміння досліджуваної події, називаючи головними причинами зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска проблеми утисків християн на Близькому Сході, збереження традиційних цінностей і протидію збройним конфліктам, у тому числі й конфлікту на Сході України [Опубликовано разъяснение ОВЦС в связи с обращениями по поводу встречи патриарха Кирилла и папы Франциска [Електронний ресурс] // Православие.Ru. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravoslavie.ru/92514.html>]. Очевидно, що названі в «роз'ясненні» мотиви – певна квінтесенція всього, що обговорювали Франциск і Кирило, мінус політична та релігійна кон'юнктура. Тим не менше важливим залишається факт публікації роз'ясненнь з боку ВЗЦЗ, що може свідчити лише про одне: керівництво РПЦ й досі рахується з впливом фундаменталістів на певні сегменти церковного середовища. Водночас, за зауваженням Миколи Мітрохіна, сам факт проведення «Гаванської зустрічі» яскраво засвідчує те, що фундаменталісти значно втратили власні позиції і вже не впливають на загальноцерковний дискурс [Митрохин Н. Встретились два святейшества [Електронний ресурс] // Грани.ру. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://grani.ru/opinion/mitrokhin/m.248669.html>].

Набагато стриманішу та оптимістичнішу реакцію на «Гаванську зустріч» виявили ліберальні кола РПЦ. Варто відзначити тут те, що саме наявність екуменічних контактів із католицькою церквою та симпатій до сучасного католицизму є однією з ключових особливостей ліберального руху всередині російського православ'я. Ця особливість

базується на характерному для РПЦ остракізмі лібералів з боку більш консервативних віруючих. Звиклі до зверхнього ставлення з боку керівництва церкви та постійних нападок з боку фундаменталістів, ліберали ще за радянських часів почали шукати одностумців серед християн інших віросповідань, насамперед серед католиків, з якими православ'я мало спільне історичне коріння та святих. Не очікуючи на «дозвіл згори», представники ліберального православ'я розпочали екуменічний діалог з іншими християнами («на низовому рівні»), самостійно приймаючи участь в релігійних конференціях, круглих столах, інших екуменічних заходах. Довгий час церковне керівництво дивилося на таку діяльність лібералів крізь пальці, аж поки в середині 90-х років м. ст. вони не стали об'єктом нищівної атаки фундаменталістів, які активно набирали силу та вплив в РПЦ. Під цим впливом окремі ієрархії церкви, що симпатизували фундаменталістам, розгорнули репресії проти лідерів ліберального руху.

Одним із приводів, що використали реакціонери, стало екуменічне спілкування з католиками, несанкціоноване з церковним керівництвом. Зокрема, саме через це було піддано репресіям одного з ідейних лідерів лібералів, відомого іконописця архімандрита Зенона (Теодора) [В Пскове проходять виставки нової псковской іконописи [Електронний ресурс] // Credo.ru. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=12136>].

Після репресій з боку консервативно налаштованих ієрархів та тиску з боку фундаменталістів православні ліберали принципово уникали публічного простору та намагалися привертати до себе мінімум уваги, залишившись на своїх ідеологічних позиціях. Такі умови існування ліберального православ'я спричинили доволі стриману реакцію його ідейних лідерів на подію, яку федеральні ЗМІ подавали як «зустріч тисячоліття». Тим не менш, окремі ліберали сприйняли факт зустрічі, а особливо Спільну Заяву, переважно оптимістично. Так, коментуючи зазначений документ, відома діячка ліберального православ'я теолог Ольга Седакова звернула увагу на зміну мови Спільної Заяви. Дослідниця зазначила: «Як філолог, не можу не відзначити, що мова, якою написано Заява, – не та мова офіційних документів, до якої ми звикли: мова, повна радянців і бюрократичних оборотів, важка і незрозуміла в формулюваннях. Церква тут говорить на мові, що походить з молитви» [Ольга Седакова о совместном заявлении Патриарха и Папы [Електронний ресурс] // pravmir.ru. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravmir.ru/olga-sedakova-o-sovmestnom-zayavlenii-patriarha-i-papy/>]. Щодо змісту заяви та самої зустрічі, Седакова зауважила: «У Заяві ми чуємо християнський голос Церкви: подяку, благословення, солідарність, турботу про все на світі (і в першу чергу про слабких, безпорадних і гнаних в цьому світі). Ми відвикли від цієї мови в офіційних церковних документах» [Там само].

Доволі оптимістично оцінив «Гаванську зустріч» і спільну заяву ієрархів і відомий православний біблеїст Андрій Десницький. У своїй статті з промовистою назвою «Вийти з гетто», він, як і Седакова, звернув увагу на те, що в рамках спільної заяви керівництво РПЦ вперше за багато років використало нехарактерну для себе риторичку. Дослідник вважає, що використання «оптимістичної риторички» матиме вплив на розвиток внутрішньоцерковного дискурсу: «Хтось скаже: обліште, як в радянські часи, для закордону просто підбирається інша риторика. Не без цього, звичайно. Але, як і в радянські часи, ця риторика неминує змінює картину всередині країни» [Десницький А. Выйти из гетто [Електронний ресурс] // Газета. ru. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gazeta.ru/comments/column/desnitsky/8075885.shtml>]. На думку дослідника, зміна риторички не лише якісно свідчить про ймовірність трансформації внутрішнього ідеологічного простору РПЦ, а також вказує на вірогідність поліпшення відносин з католиками. «Подальше зближення католиків і православних, безсумнівно, буде дуже довгим, складним і важким процесом. На нього будуть впливати і внутрішні події у кожній з конфесій, і світова політика, і закулісні інтриги різного роду. Ймовірно, нинішньому поколінню ієрархів не судилося побачити якісь суттєві результати цього зближення на своєму віку. Але церковній політиці прийнято мислити довгими дистанціями», – зазначає Десницький [Там само].

У подібному дусі оцінив спільну заяву й відомий російський історик і релігієзнавець Андрій Зубов. На думку науковця, підписаний у ході зустрічі ієрархів документ був наповнений бажанням згадати духовну суть християнської віри та колишню єдність у Христі. Зубов вказує також на наявність консенсусу між патріархом та папою в питанні вирішення важливих світових проблем. «Декларація попереджає, що світ стоїть перед важкими часами, що перспектива світової війни – реальна. І Церкви відповіли на цей виклик так, як тільки і повинні були відповісти – твердим сповіданням своєї єдності, визнанням минулих жорстокостей у відношенні один до одного – гріхом і злочином проти Христа», – вказує А.Зубов [Зубов А. Совместная декларация Патриарха и Папы пронизана желанием вспомнить наше единство во Христе [Електронний ресурс] // Благовест. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=7&id=66637>].

Голос консерваторів та фундаменталістів прозвучав значно вагоміше у інформаційному просторі РПЦ, оскільки ліберали були систематично репресовані у попередні роки церковним керівництвом. В результаті, замість створенні сприятливої ситуації для провідної ролі патріарха Кирила на Всеправославному соборі, зустріч із папою породила хвилі протесту та підірвала довіру значної кількості вірних до предстоятеля РПЦ.

Висновки. У внутрішньому інформаційному просторі РПЦ сприйняття «Гаванської зустрічі» було в значній мірі обумовлене контекстом, що існує в середині РПЦ. Найважливішим фактором тут виступила традиційна для російського православ'я антикатолицька риторика, популярна у внутрішньому інформаційному просторі церкви. З іншого боку, важливим інструментом поширення такого ставлення до католицизму була внутрішня політика керівництва РПЦ, ключовим елементом якої була активна протидія місіонерській діяльності католиків на теренах колишнього СРСР, яка витлумачувалася як «напад на канонічні території» Московської патріархії. Ці фактори сформували в російському церковному середовищі жорстку неприязнь до РКЦ, результатом якої стало багаторічне ігнорування будь-яких спроб Ватикану організувати зустріч між римським папою та московським патріархом. Тим не менш, під впливом зовнішньої політичної кон'юнктури, така зустріч відбувалась. Певною мірою «Гаванська зустріч» стала результатом загального вектору зовнішньої церковної політики часів патріарха Кирила, зпрямованої в бік активної співпраці РПЦ та державної влади. Виступаючи провідником політичної місії Кремля, Кирило став заручником агресивної антикатолицької політики попередників: зустрівшись з папою, він піддав під шквал послідовної критики з боку консервативних та фундаменталістських кіл РПЦ. Останні, в свою чергу, навіть звинуватили патріарха у «відступі від православ'я та ігноруванні «інтересів віруючих». Більш оптимістичні оцінки зустрічі дали ліберальні кола РПЦ, звернувши увагу на факт використання з боку обох церков «позитивної риторики» та відступу від традиційних ідеологічних кліше.

3.3. Віталій ДЕРНОВИЙ, Петро ЯРОЦЬКИЙ. одо ситуації із відзначенням в Росії 1000-ліття рисутності Русской Церкви» на Афоні

Керівництвом Російської Федерації проводяться помітні організаційні заходи та вкладаються значні фінансові ресурси на підтримку Російської Православної Церкви, перетворення останньої в цементуючий ідеологічний компонент Московської державної влади, її різноманітної агресивної політики. Так, з 2012 року розпочалась державна підтримка запланованого на 2016-й рік святкування «1000-ліття русского присутствия на Афоне». З цього приводу діє спеціальне розпорядження Президента РФ В.Путіна від 16 жовтня 2012 року за №468-рп «Про створення робочої групи...». МЗС України звернулося спеціальним дистом до Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ з проханням прокоментувати чергове прагнення Російської Федерації з виткрадення української історії, приписування собі того, до чого москалі аж ніякого прямого відношення не мають.